

*II Międzynarodowa Interdyscyplinarna
Konferencja Młodych Badaczy
„Od miłości do nienawiści – od zachwyty do pogardy”,
Toruń 21–22 czerwca 2013 r.*

DOI: <http://dx.doi.org/10.12775/KLIO.2013.047>

Nowe tendencje związane z badaniem historii i kultury miast w Polsce i na świecie skłoniły głównego organizatora seminarium – Instytut Historii i Archiwistyki UMK w Toruniu – do podjęcia inspirującego tematu postrzegania emocji w życiu mieszkańców miast od starożytności do końca XIX w. Podjęto też próbę porównania ustaleń młodych polskich badaczy z wynikami badań gości z Ukrainy. Współorganizatorami spotkania by: Towarzystwo Naukowe w Toruniu oraz Samorząd Doktorantów UMK. Konferencja została dofinansowana ze środków Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego.

Otwarcie seminarium miało miejsce w Sali Kolumnowej Towarzystwa Naukowego w Toruniu, gdzie w imieniu Instytutu Historii i Archiwistyki UMK gości przywitała organizatorka konferencji Julia Możdżeń. Obradom pierwszej sesji – *W kręgu rodzinnym* – przewodniczył prof. Roman Czaja, kierownik Zakładu Historii Średniowiecza Instytutu Historii i Archiwistyki UMK, który zgodził się wygłosić referat wprowadzający w tematykę obrad, przedstawiając historiografię oraz metodologię badań nad historią miast.

Z pierwszym odczytem, *„Nie wybieraj, junochu, oczyma, ale słuchaj cichymi uszycma”*. *Relacje męsko-damskie w świetle nauczania kaznodziejskiego późnego średniowiecza*, wystąpiła Kamila Nowak (Uniwersytet Mikołaja Kopernika, Toruń). Spośród wielu tematów pojawiających się w kazaniach

referująca wybrała temat relacji małżeńskich, który pozwala na szeroką charakterystykę różnych rodzajów emocji, będących bez wątpienia ważną częścią relacji damsko-męskich. Autorka referatu starała się wyjaśnić, dlaczego analizy źródeł kaznodziejskich przynoszą wymierne korzyści w badaniach historycznych dotyczących życia ludzi epoki średniowiecza, a także przedstawiła niezwykle interesującą emotywną stronę kazań. Szczególne znaczenie miały tutaj takie emocje, jak strach czy radość, a także poczucie winy, wykorzystywane często jako narzędzie perswazji w zabiegach o zbawienie duszy.

Dalsza część obrad przebiegała pod znakiem młodych historyków z Ukrainy. Irina Zamostianyk i Iwanna Czerczowycz z Ukraińskiej Akademii Nauk we Lwowie wystąpiły z referatami: *Stosunki przedmałżeńskie w środowisku mieszczaństwa lwowskiego w końcu XVI w. i I poł. XVII w. – tradycja i praktyka* oraz *Miłość, obowiązek i zdrada w małżeństwach galicyjskich II poł. XIX w.* Pierwsza z referujących główną uwagę skierowała ku praktyce konkubinatu oraz obrzędowi i tradycjom przedmałżeńskim w środowisku mieszczaństwa lwowskiego na przełomie XVI/XVII w. Referat został oparty na materiałach Centralnego Państwowego Archiwum Historycznego we Lwowie. Autorka podkreśliła, że w protokołach rozpraw sądowych, inwentarzach i testamentach wpisanych do miejskich ksiąg aktowych zachowały się wartościowe materiały na temat kultury życia codziennego oraz różnych aspektach obyczajowych. Druga z referujących podjęła próbę udowodnienia, że zmiany modernizacyjne, idea emancypacji oraz postęp kulturalny drugiej połowy XIX w. wywołały przekształcenia w tradycyjnym układzie stosunków rodzinnych. Był to czas, kiedy w społeczeństwie galicyjskim pojawiła się tzw. idea wolnej miłości. Dla jednych stała się przykładem upadku moralnego owych czasów, dla innych, zwłaszcza młodzieży, buntem przeciwko reliktom przeszłości.

Ostatnie w panelu wystąpiły: Alicja Marika Lubowicka (Uniwersytet Mikołaja Kopernika, Toruń), która w referacie *Torunianin w latrynie – intymność mieszczaństwa w przestrzeni prywatnej Torunia doby XV–XVII w. w świetle zabytków archeologicznych* przedstawiła obraz badań interdyscyplinarnych nad higieną mieszkańców miast hanzeatyckich, skupiając się na omówieniu zbioru zabytków archeologicznych znalezionych w szambie w głębi parceli przy ul. Podmurnej 53 w Toruniu, oraz Ilona Molewska

(Uniwersytet Mikołaja Kopernika, Toruń) z referatem *Domy publiczne – miejsca budzące różne emocje*. Referująca zwróciła uwagę, że domy publiczne były postrzegane nie tylko jako tradycyjne miejsca inicjacji młodych mężczyzn, związane z przyjemnościami cielesnymi, ale były również miejscem spotkań towarzyskich, schronieniem dla wszelkiego rodzaju artystów, a także sceną dla objazdowych trup teatralnych.

W sesji drugiej – *W trosce o bezpieczeństwo doczesne i pośmiertne...* (moderatorem był dr hab. Piotr Oliński) – jako pierwsza wystąpiła Julia Możdżeń (Uniwersytet Mikołaja Kopernika, Toruń) z referatem *Poczucie bezpieczeństwa w średniowiecznym Gdańsku w świetle samoświadectw przełomu XV i XVI wieku*. Referująca słusznie zwróciła uwagę, że poczucie bezpieczeństwa było i jest podstawową potrzebą psychologiczną człowieka. Miasta z założenia miały zapewnić je mieszkańcom w większym stopniu niż inne formy osadnicze. Przykład Gdańska został wybrany ze względu na zachowane źródła o charakterze osobistym, tzw. samoświadectwa. Kramarze Jakob Lubbe i Martin Roßler, szyper Caspar Weinreich i dominikanin Simon Grunau opisywali wiele aspektów zabiegów czynionych przez nich samych oraz mieszkańców Gdańska przełomu XV i XVI w. w celu zapewnienia bezpieczeństwa doczesnego i eschatologicznego. Elementy urbanistyki, ujarzmianie żywiołów, patronat świętych, modlitwa, procesje czy życie zgodne z przykazaniami – to tylko niektóre z zagadnień poruszanych przez prelegentkę. W kolejnym wystąpieniu, *Pamięć o zmarłych i emocje z nią związane. Upamiętnianie zmarłych na przykładzie XIX-wiecznych gdańskich nekrologów*, Anna Krüger (Uniwersytet Gdański) wskazała, że cennym źródłem ukazującym emocje mieszkańców dziewiętnastowiecznych miast są materiały dotyczące upamiętniania zmarłych. Należą do nich teksty nekrologów zamieszczanych w prasie. Przedmiotem zainteresowania autorki są informacje zawarte w nekrologach z gdańskich gazet np. „Danziger Zeitung”, „Neue Wogen und Zeit”, „Danziger Courier” oraz „Danziger Bürger Zeitung”. Na ich podstawie można badać relacje społeczne, stosunek do śmierci oraz konwencje językowe. Z kolei Jakub Wysmulek (Uniwersytet Warszawski) w referacie *Emocje w mieszczkańskich testamentach – pytania metodologiczne* stwierdził, że testamenty są źródłami, których „skomplikowana natura ukrywa się pod pozornie jednoznacznym zapisem”. Według autora bogactwo szczegółów zatraca się w niejasności

tego, czego one dotyczą. Dane personalne i genealogiczne są nieme w obliczu anonimowości i charakteru powiązań wymienionych osób, a motyw testatorów zatarte przez konwencję i formularz zapisów. Prelegent, na podstawie swoich doświadczeń w pracy nad testamentami, podjął dyskusję nad specyfiką tych źródeł i możliwością wykorzystania późnośredniowiecznych i wczesnonowożytnych testamentów mieszczzańskich w badaniach nad emocjami w mieście.

W sesji popołudniowej – *Wstrętni, groźni, niebezpieczni* (moderato-rem była prof. Urszula Sowina) – Magdalena Matczak (Uniwersytet Adama Mickiewicza, Poznań) przedstawiła *Rozważania nad emocjami związanymi z chorobą we wczesnośredniowiecznym Kałdusie*. W swoim referacie opisała sposoby badania i interpretowania emocji w archeologii, które są związane z niedawno powstałym nurtem badań, tzw. archeologią emocji (*archeology of emotions*). Egzemplifikację rozważań stanowiło wczesnośredniowieczne grodzisko w Kałdusie, wokół którego zlokalizowano trzy cmentarzyska oraz osadę rzemieślniczo-handlową. Autorka bazowała na źródłach bezpośrednich: artefaktach oraz źródłach osteologicznych, pozyskanych w trakcie prac wykopaliskowych. Podstawowym problemem, który zarysował się w prezentowanym referacie, był sposób, w jaki można wpleść rozważania dotyczące emocji w tradycyjne narracje archeologiczne. W kolejnym wystąpieniu, zatytułowanym *Relacje pomiędzy mieszkańcami Wolina a misjonarzami chrześcijańskimi w XII wieku*, Monika Rusakiewicz (Uniwersytet Wrocławski) przedstawiła relacje pomiędzy pogańską ludnością Wolina a misjonarzami chrześcijańskimi – Bernardem Hiszpanem, a później Ottonem z Bambergu. Prelegentka zwróciła uwagę na emocje, które towarzyszyły mieszkańcom Wolina w związku z pojawieniem się w mieście intruza – misjonarza prowadzącego akcję chrystianizacyjną. Zwróciła również uwagę na problem zależności między światopoglądem autorów należących do chrześcijańskiego kręgu kulturowego a skonstruowanym przez nich obrazem pogańskich mieszkańców miasta.

Ostatnie w panelu wystąpiły Anna Marynowska z Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu i Katarzyna Pękacka-Falkowska z Uniwersytetu Medycznego im. Karola Marcinkowskiego w Poznaniu. Anna Marynowska przedstawiła referat *Emocje wroga w miastach Ziemi Świętej na podstawie kronik chrześcijańskich autorów doby I i II krucjaty*. Autorka

omówiła różnorodne emocje, które kronikarze strony chrześcijańskiej postrzegali wśród społeczności muzułmańskiej miast przyszłego Outremer. Podczas gdy część pisarzy podkreślała niegodziwość nieprzyjaciół, przypisując im uczucia oceniane jako negatywne lub wręcz zaprzeczając możliwości odczuwania emocji przez muzułmańskich mieszkańców miast, inni skłonni byli przedstawiać wrogów jako osoby, które jednakowo odczuwają strach, zdziwienie czy podziw. Wystąpienie opierało się w znacznej mierze na *Historii Jerozolimskiej* Wilhelma z Tyru, zostały również wykorzystane podania Fulchera z Chartres, Guiberta z Nogent oraz Rajmunda d'Aquilera. Ostatnią prelegentką w czasie pierwszego dnia obrad była Katarzyna Pękacka-Falkowska z referatem *Dżuma, wstręt i strach – o wczesnonowożytnej fizjologii afektu*. Autorka, korzystając z osiemnastowiecznych toruńskich materiałów rękopiśmiennych i drukowanych, podjęła próbę analizy zagadnienia „strachu przed epidemiami”, podkreślając, że dotychczasowe badania nad tym aspektem nie uwzględniały wymiaru materialno-kulturowego.

Drugiego dnia konferencji obrady kontynuowano w Sali Kolumnowej Towarzystwa Naukowego w Toruniu. Sesję poranną – *Eksplodujące emocje* (moderator – dr Krzysztof Kwiatkowski) – rozpoczął referat Konrada Bieleckiego (Instytut Historii Polskiej Akademii Nauk, Warszawa) *Wybuchy okrucieństwa, wybuchy radości. Kronikarskie i literackie przedstawienia zbiorowych sposobów wyrażania emocji w późnośredniowiecznej Portugalii*. Tematem wystąpienia było zestawienie sposobów wyrażania emocji przez późnośredniowieczne społeczeństwo – płaczu, wybuchów okrucieństwa, samookaleczenia, zbiorowej modlitwy, śpiewów i okrzyków, upiększania przestrzeni, na przykładzie mieszkańców portugalskich miast.

Kolejny z prelegentów, Marcin Sumowski (Uniwersytet Mikołaja Kopernika, Toruń), w wystąpieniu *Średniowieczne duchowieństwo pruskie w sporach z władzami miejskimi – możliwości poznawcze emocjonalnego tła tych konfliktów* zwrócił uwagę, że konflikty kleru miast pruskich z radami miejskimi odnotowane w XIV i XV w. miały podłoże przede wszystkim ekonomiczne, a dotyczyły głównie zarządu majątkiem kościelnym. Autor podjął próbę odpowiedzi na pytanie dotyczące wartości bazy źródłowej, głównie dokumentów kończących spory, dla oszacowania wartości ich ładunku emocjonalnego. Ze względu na urzędowy charakter tych przekazów, będących raczej rozstrzygnięciami aniżeli relacjami przebiegu sporów,

odpowieź na tak postawione pytanie badawcze jest bardzo trudna, na co zwrócono uwagę w czasie dyskusji. Autorka referatu *Czy polityka krzyżacka była wolna od emocji? – analiza wybranych recesów zjazdów stanowych* Alicja Mutrynowska (Uniwersytet Mikołaja Kopernika, Toruń) przedstawiła wyniki analiz wybranych recesów ze zjazdów stanowych badanych pod kątem emocji, jakie zostały ukryte zarówno w politycznych, jak i czysto ekonomicznych postulatach poddanych. Celem autorki była próba odpowiedzi na pytanie, czy w polityce państwa zakonu krzyżackiego było miejsce na wyrażanie emocji. Po wystąpieniu Alicji Mutrynowskiej głos zabrała Katarzyna Warda (Uniwersytet Warszawski). W swoim referacie *Konflikt czy ugoda? O emocjach towarzyszącym sporom w małym mieście średniowiecznym* opisała emocje, które towarzyszyły mieszkańcom małych miast w okresie późnego średniowiecza podczas rozwiązywania konfliktów. Spory pojawiające się wśród mieszczan często znajdowały swój finał w sądzie. Przed obliczem rady lub ławy miejskiej stawały zwaśnione strony, próbując dochodzić swych racji. Zeznania składane przy tej okazji były odnotowywane w miejskich księgach sądowych. Źródła te od dawna służą za podstawę do badań nad mentalnością mieszczan, jednak niezwykle rzadko badaniom poddaje się świat uczuć tej grupy społecznej. Referująca podjęła próbę interpretacji emocji, które znalazły swoje odzwierciedlenie w piętnastowiecznych źródłach miejskich, a także konfliktów, które miały najbardziej burzliwy przebieg. Ostatni referat w sesji, dotyczący lwowskiego konfliktu pomiędzy instytucjami samorządowymi miasta a średnią warstwą mieszczaństwa w latach 1576–1578 (*Konflikt we Lwowie w latach 1576–1578 – wystąpienie społeczne mieszczan czy konflikt interesów w kręgu elity miejskiej*), wygłosiła Olga Hul (Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin).

W sesji drugiej – *Między zachwytem a zdziwieniem* (moderatorem był prof. Edmund Kizik) – przedstawiono dwa referaty: Edyta Pętkowska z Uniwersytetu Warszawskiego mówiła o emocjach podróżniczek przełomu XVIII i XIX w. we wspomnieniach, listach i powieściach, zaś Joanna Orzeł (Uniwersytet Mikołaja Kopernika, Toruń) o osiemnastowiecznym Paryżu widzianym oczami Józefa Jerzego Hylzena. Pierwsza z nich zwróciła uwagę, że na przełomie XVIII i XIX w. w Europie, także wśród dam, zaczęła rozpowszechniać się moda na podróżowanie. Podróżniczki, np. Johanna Schopenhauer i Maria Wirtemberska, pozostawiły liczne relacje dotyczące

odbywanych wojaży. Wrażenia z podróży utrwaliły na kartach listów, wspomnień i powieści. Doświadczenie podróży, odwiedzane miejsca, a przede wszystkim spotykane osoby skłaniały je do refleksji, a także wzbudzały wiele rozmaitych emocji oraz zachęcały do spojrzenia we własne wnętrze. Druga z referujących przedstawiła natomiast zapiski z diariusza inflanckiego magnata Józefa Jerzego Hylzena, które doskonale pokazują kształtowanie się wrażliwości szlacheckiej. Józef Jerzy Hylzen przebywał w stolicy Francji od 4 lipca 1753 r. do 8 czerwca 1754 r. W Paryżu, gdzie spędził jeden z etapów swej tury kawalerskiej, uczęszczał na wykłady do różnych akademii, pobierał prywatne lekcje, spędzał czas z innymi szlachcicami, był na dworze królewskim, a także zwiedzał miasto. Młody szlachcic skrzętnie notował swoje wrażenia z pobytu w tym mieście, zachwycając się bądź dyskredytując budowle architektoniczne czy założenia ogrodowe, zapisywał odczucia ze spotkań z międzynarodową elitą, a także ekscytował się wykładami fizyki eksperymentalnej opata Jeana Antoine'a Nolleta.

W ostatnim panelu konferencji – *Emocje w mediach* (moderatorem była dr Ilona Zaleska) – swoje referaty wygłosiły: Ołena Hanusyn (Uniwersytet im. Iwana Franki, Lwów ; tytuł wystąpienia: *Konflikty zawodowe i osobiste wśród inteligencji ukraińskiej w Galicji na przełomie XIX i XX w.*) oraz Natalia Szumska (Instytut Historii Polskiej Akademii Nauk, Warszawa; tytuł referatu: „*Kasiu czego płaczesz?*”. *Sposoby wpływania na emocje stosowane w reklamach prasy warszawskiej końca XIX w.*). Ołena Hanusyn skoncentrowała się na różnego rodzaju sporach i sytuacjach konfliktowych, które miały miejsce w środowisku miejskiej inteligencji ukraińskiej w Galicji na przełomie XIX i XX w. Sytuacje te wynikały głównie z kolizji prywatnych interesów, różnic światopoglądowych, rywalizacji zawodowej, niezgodności w poglądach ideowo-politycznych i narodowych. Autorka podjęła próbę odtworzenia sylwetek intelektualistów nie tylko jako przywódców w dziedzinie polityki i kultury narodowej – patriotów, filantropów, altruistów – ale także jako ludzi z rozwiniętą własną ambicją i dość pragmatycznie patrzących na świat. Podstawą źródłową przedstawionych rozważań na temat przyczyn i przebiegu konfliktów była prasa, wspomnienia i korespondencja prywatna. W drugim z wymienionych referatów przedstawiono sposoby wpływania na uczucia i emocje konsumentów stosowane pod koniec XIX w. przez reklamodawców prasowych. Omówiono

metody i środki stosowane przez autorów inseratów, emocje, do jakich się odwoływali, oraz ich znaczenie w kształtowaniu konsumenckich potrzeb mieszkańców ówczesnej Warszawy.

Ostatni referat wygłosił Mateusz Maleszka (Uniwersytet Mikołaja Kopernika, Toruń) – *Żółte niebezpieczeństwo – antyimigranckie nastroje w amerykańskich miastach w XIX wieku*. Autor zwrócił uwagę, że Stany Zjednoczone Ameryki Północnej, uchodzące obecnie za kraj tolerancyjny i otwarty dla przybyszów z różnych stron świata, w XIX w. były ośrodkiem radykalnej ksenofobii. Starzy imigranci z niechęcią patrzyli na nowych przybyszów z Europy i Azji obierających im pracę w rozwijającym się przemyśle. Ofiarami dyskryminacji stali się ubodzy katoliccy imigranci z południowych Niemiec, Irlandczycy i Włosi, wyzwoleni niewolnicy przybywający po wojnie secesyjnej do północnych miast oraz Azjaci. Prelegent przybliżył przepisy antyimigranckie i skonfrontował je z nastrojami społecznymi mieszkańców amerykańskich miast u schyłku XIX w.

Konferencja zorganizowana przez Instytut Historii i Archiwistyki UMK oraz Towarzystwo Naukowe w Toruniu, przy ogromnym wsparciu Komisji Historii Miast Komitetu Nauk Historycznych PAN, miała na celu umożliwienie młodym historykom z Polski i Ukrainy przedstawienie najnowszych badań oraz zaprezentowanie postulatów badawczych do dalszych analiz. Kolejna konferencja z cyklu jest planowana na czerwiec 2014 r.

Magdalena Szychaj (Toruń)